

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
МИКОЛАЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ АГРАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет культури й виховання

Кафедра іноземних мов

ЛАТИНСЬКА МОВА

на методичні рекомендації для аудиторної роботи
здобувачів вищої освіти ступеня «бакалавр»
спеціальності 212 «Ветеринарна гігієна, санітарія і експертиза»
денної форми навчання.

Миколаїв, 2020

УДК 811.124

Л 27

Друкується за рішенням науково-методичної комісії факультету культури й виховання Миколаївського національного аграрного університету від 18.05.2020, протокол № 9

Укладач:

Ж. В. Ігнатенко – викладач кафедри іноземних мов Миколаївського національного аграрного університету

Рецензенти:

Рецензенти: О.О. Старшова – кандидат філологічних наук, доцент кафедри англійської філології Інституту філології ЧНУ імені Петра Могили

О.В. Артюхова – кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри іноземних мов Миколаївського національного аграрного університету

ПЕРЕДМОВА

Методичні рекомендації призначені для ознайомлення здобувачів вищої освіти 1 курсу з латинською мовою, правилами читання і латинською термінологією на факультеті ТВППТ для спеціальності 212 «Ветеринарна гігієна, санітарія і експертиза». Весь матеріал вивчається на базі анатомічної термінології.

Розвиток сучасної науки і практики висунув вимогу термінологічної спрямованості процесу навчання у вузі. Саме терміни морфологічної, анатомічної і зоологічної номенклатури повинні постійно перебувати в полі зору студента ветеринарної медицини факультету ТВППТ. У методичних рекомендаціях приділено увагу термінологічному словнику і словотворенню.

Метою методичних рекомендацій є навчити здобувачів вищої освіти читати і перекладати зі словником латинські тексти, сформувати навички і вміння практичного застосування клінічної, анатомічної, зоологічної і ботанічної термінології, оволодіння і систематизація лексико-граматичного матеріалу з дисципліни «Латинська мова (термінологія)» в обсязі програми для вищих навчальних закладів здобувачів ступеня вищої освіти «бакалавр» денної форми навчання за всіма напрямками підготовки МНАУ.

При складанні методичних рекомендацій були використані різні матеріали як українських, так і іноземних авторів.

Методичні рекомендації підготовлені відповідно до програми для вищих навчальних закладів і розраховані на 12 годин аудиторних занять. За кожний розділ студент може отримати від 10 до 20 балів.

ФОНЕТИКА

Заняття 1

Правила читання букв та буквосполучень у ветеринарно-медичної латини.

§ 1. ЛАТИНСЬКИЙ АЛФАВІТ

Написання букв		Назва букв	Читається як українська
Друкова-не	Рукопис-не		
Aa	<i>A a</i>	а	а
Bb	<i>B b</i>	бе	б
Cc	<i>C c</i>	це	к або ц
Dd	<i>D d</i>	де	д
Ee	<i>E e</i>	є	е
Ff	<i>F f</i>	еф	ф
Gg	<i>G g</i>	ге	г
Hh	<i>H h</i>	га	г
Ii	<i>I i</i>	і або й	і або й
Jj	<i>J j</i>	йота	й
Kk	<i>K k</i>	ка	к
Ll	<i>L l</i>	ел	ль
Mm	<i>M m</i>	ем	м
Nn	<i>N n</i>	ен	н
Oo	<i>O o</i>	о	о
Pp	<i>P p</i>	пе	п
Qq	<i>Q q</i>	ку	к
Rr	<i>R r</i>	ер	р
Ss	<i>S s</i>	ес	с або з
Tt	<i>T t</i>	те	т
Uu	<i>U u</i>	у	у
Vv	<i>V v</i>	ве	в
Ww	<i>W w</i>	дубль-ве	в
Xx	<i>X x</i>	ікс	кс, кз
Yy	<i>Y y</i>	іпсилон	і
Zz	<i>Z z</i>	зета	з, ц

ГРЕЦЬКИЙ АЛФАВІТ

Буква	Назва	Вимова
Α α	альфа	а
Β β	бета	б
Γ γ	гамма	г
Δ δ	дельта	д
Ε ε	епсилон	е(коротке)
Ζ ζ	дзета	з, дз
Η η	ета	е(довге)
Θ θ	тета	г
Ι ι	йота	і
Κ κ	каппа	к
Λ λ	ля(а)мбда	л
Μ μ	мю	л
Ν ν	ню	н
Ξ ξ	ксі	кс, гс
Ο ο	омікрон	о(коротке)
Π π	пі	п
Ρ ρ	ро	р
Σ σ ζ	сигма	с
Τ τ	тау	т
Υ υ	іпсилон	і
Φ φ	фі	ф
Χ χ	хі	х
Ψ ψ	псі	пс
Ω ω	омега	о(довге)

У сучасній біологічній термінології використовується новолатинський алфавіт, що складається з 26 букв: 6 голосних, 1 півголосна (і), 19 приголосних. У класичному латинському алфавіті не було букви **J j** (йота): її ввели лише в XVI ст. для позначення нескладового **i**. Не було в латинському алфавіті і букви **W w** (дубль-ве), але в сучасній біологічній номенклатурі вона вживається при написанні власних назв, запозичених з європейських мов: *Avena wiestii* - Вівсюг Вієста, вживаємих в якості термінів.

Грецький алфавіт наведено для порівняння з латинським. Знайомство з ним дуже корисно. Так як в науковій літературі часто зустрічаються споконвічно грецькі слова і грецькі транскрипції. Грецькі літери широко використовується в якості символів і словотворчих елементів. α -промені і β -частки.

Латинський алфавіт утворений на основі давньогрецької писемності. Окремі грецькі літери, такі як тета(θ), фі(ϕ), хі(χ), пси(ψ), ро(ρ) в латинському алфавіті відповідного відображення не отримали. Їх звукове значення в латинсько-грецьких словах передається за допомогою наступних латинських буквосполучень: th відповідає букві тета θ , ph - букві фі ϕ , ch - букві пси χ , rh - букві ро ρ . Про грецьке походження говорить також буква іпсилон(υ). Латинський алфавіт з прикладами:

Буква	Назва	Вимова	Приклад	Українська транскрипція	Переклад
Aa	а	[а]	arbor	[арбор]	дерево
Bb	бе	[б]	beta	[бета]	буряк
Cc	це	к ц	cucumis citrullus	[кукуміс] [цітруллюс]	огірок кавун
Dd	де	[д]	durus	[дурус]	твердий
Ee	є	[є]	esculentus	[ескулентус]	їстівний
Ff	еф	[ф]	faba	[фаба]	біб
Gg	ге	[г]	gramen	[грамен]	злак
Hh	га	[г]	herba	[герба]	трава
Ii	і	[і]	insectum	[інсектум]	комаха
Jj	йота	[й]	majalis	[майаліс]	травневий
Kk	ка	к	kalium	[каліум]	калій
Ll	ель	[ль]	Linum	[ліnum]	льон
Mm	ем	[м]	malus	[малюс]	яблуня
Nn	ен	[н]	niger	[нігер]	чорний
Oo	о	[о]	olus	[олюс]	овоч
Pp	пе	[п]	panicum	[панікум]	просо
Qq	ку	[к]	quercus	[кверкус]	дуб
Rr	ер	[р]	ruber	[рубєр]	червоний
Ss	ес	[с], [з]	sativus, pisum	[сатівус] [пізум]	посівний, горох
Tt	те	[т]	triticum	[трітікум]	пшениця
Uu	у	[у]	ulmus	[ульмус]	в'яз
Vv	ве	[в]	vitis	[вітіс]	виноград
Xx	ікс	[кс], [кз]	rumex exemplar	[румєкс] [екземплар]	щавель зразок
Yy	іпсилон	[і]	glycine	[гліціне]	соя
Zz	зета	з, [ц]	zea zincum	[зеа] [цінкум]	кукурудза цинк

У термінологічній латині з великої літери пишуться власні імена, назви народів, похідні від цих назв прикметники, клінічні терміни (назва діагнозу) в рецептах - видові назви рослин, тварин, препаратів.

§ 2. ПРАВИЛА ЧИТАННЯ

Читання голосних а, е, і, у, о, и.

У латинській мові 6 голосних, які позначаються буквами: **а, е, і, о, и, у.**

Аа, Оо, Уи особливостями в читанні не відрізняються: manus [манус] – рука, кисть; rāna [рана] - жаба; ūngula [унгуля] – копито; ōrganon [органон] – орган.

Буква **а** вимовляється як українське [a]: arbor [арбор] - дерево, animal [анімаль] - тварина.

Буква **о** вимовляється як українське [o]: olus [олюс] - овоч, odoratus [одоратус] - запашний.

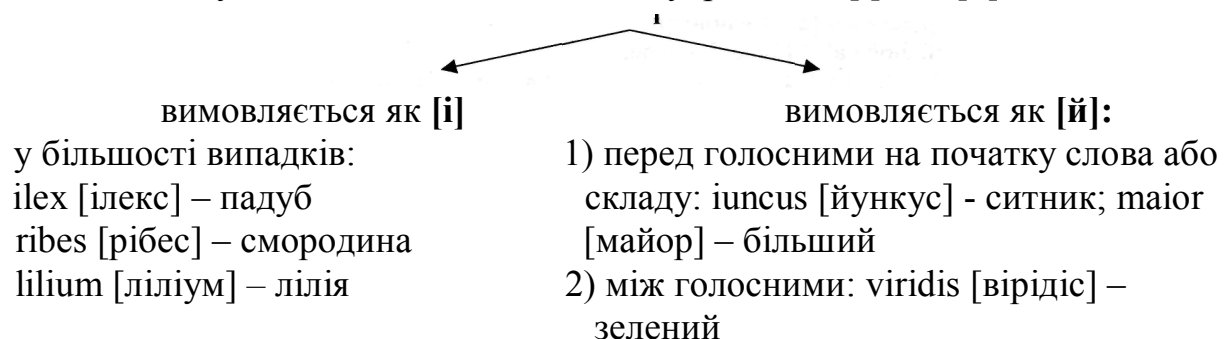
Буква **и** вимовляється як українське [y]: ulmus [ульмус] - в'яз, prunus [прунус] - слива.

Буква **у** вимовляється як українське [i]: pyrus [пірус] - груша, lycopersicum [лікоперсікум] – помідор, systēma [система] – система, lŷsis [лізис] – розпад, anŏnymus [анонімус] – анонімний.

Буква **е** вимовляється як українське [e]: erica [еріка] - еріка, veres, beta [бета] - буряк. У латинській мові, на відміну від англійської, буква **е** в кінці слова завжди вимовляється як відповідний звук [e]: anemone [анемоне] - анемона, elatine [елятіне] - повойничок. réte [рете] – сітка, meátus [меатус] – хід, pétra [петра] – каміння, tempus – час.

І читається як українська **і**. Однак у тих випадках коли **і** стоїть перед іншою голосною на початку слова, вона читається як українська **й**; між голосними буква **і** (українська **й**) в вимові подвоюється, розподіляється між двома складами: iúgum (йугум) - ярмо, maíor (майор) – великий. В наш час в подібних випадках прийнято писати замість **і** букву **j**: júba (йуба) - грива.

Буква **і** може вимовлятися як українське [i] або [й]:

У сучасній біологічній термінології в позиціях перед голосними на початку слова та між голосними замість букви **і** може вживатися буква **j**: juncus, maíor.

Читання дифтонгів **au, eu, ae, oe.**

Крім зазначених простих голосних (монофтонгів) у латинській мові існували також двоголосні, або дифтонги.

Дифтонгом називається сполучення двох голосних, які позначають її на письмі двома буквами, а вимовляються як один склад або один звук.

Au читається односкладово як український дифтонг **ау** в слові *laureat*: *áurum* [аурум] - золото, *áuris* [ауріс] - вухо, *audítus* [аудітус] - слух, *tráuma* [травма] - травма.

Eu читається односкладово з коротким тобто як **еу**: *pléura* (плеура) - плевра, *pneumonía* [пневмонія] - пневмонія.

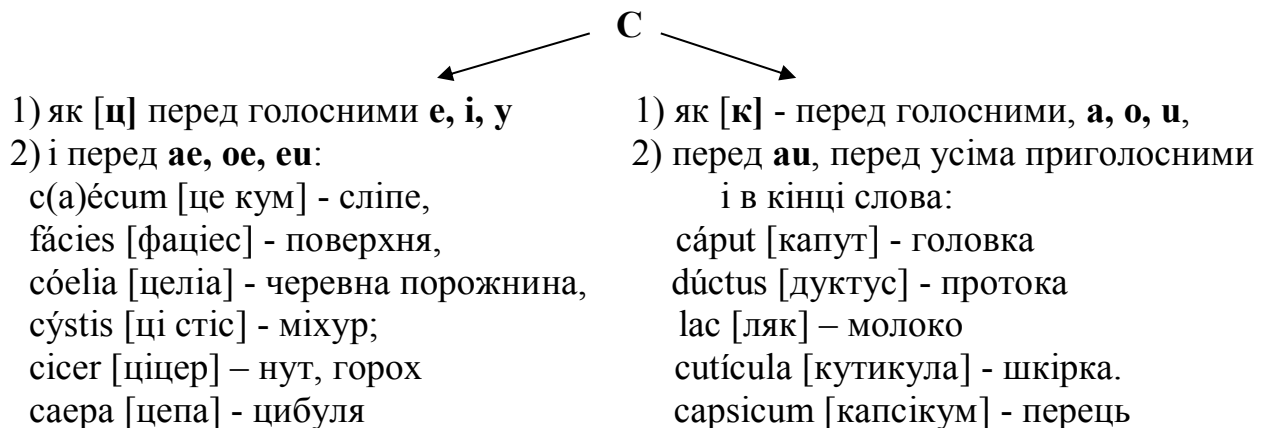
Ae і **Oe** читаються як **е**: *gangráena* [гангрена] – омертвіння, *aegrótus* [аегротус] -хворий.

Дифтонги **ae, oe** читаються окремо, якщо над **е** вказано розділовий знак у вигляді двох крапок: *aloë* [алое] - алое, *сабур*, *aër* [аер] - повітря, *dyspnoë* [діспное] - задишка

NB! Примітка: в анатомічній номенклатурі дифтонги **ae oe** в корні слова замінюються в даний час буквою **е**. Тобто замість колишнього *foetus*, *caecus*, *oedéma* пишуть: *fetus*, *cecus*, *edéma*. Однак в клінічній термінології це не завжди дотримується. Ср: *anaesthesia* [анестезія] - знеболювання.

Читання приголосних

Cc читається двояко як укр. [к] або [ц], в класичній латині буква **c** читалась завжди як **k**:

Hh - вимовляється з придихом подібно [г] в українському або німецькому [h] (гортанне): *hépar* - печінку, *hómo* - людина, *húmor* – волога, *herba* [герба] - трава, *hybrid* [гібрида] - гібрид. У російській мові латинські запозичення з цією буквою транслітеруються буквою **г**: *hepatítis* – гепатит, запалення печінки.

Gg як українське [г] (проривне) або російське [г]: *grámen* [грамен] - злак, *gágea* [гагеа] – зірочка.

Kk читається як українське [к], зустрічається в термінах грецького походження замість букви **c** для збереження звуку **к**: *keratósís* [кератозіс] - зроговіння.

Ll читається м'яко як українське [ль]: *laterális* [лятераліс] - бічний, *lábium* [лябіум] - губа, *úlcus* [улькус] - виразка.

Q вживається лише в сполученні з буквою **u** і **qu** вимовляється як [кв]: quercus [кверкус] – дуб, aqua [аква] – вода.

Ss читається двоюко: 1. дзвінко як [з] - в положенні між голосними, а також між голосною і буквами **m** або **n**. pisum [пізум] – горох, alisma [алізма] частуха, arvensis [арвензіс] - польовий 2. У більшості випадків, глухо як українське [с]: spinosus [спінозус] – остистий, sulcus [сулькус] - жолоб, mensis [мензіс] – місяць, secale [секале] - жито.

Подвоєння **ss** завжди вимовляється як [сс]: brassica [брассіка] – капуста.

Vv читається як українське **в**: véna [вена] - вена, nérvus [нервус] - нерв, vácса [вакка] - корова.

Ww зустрічається в окремих термінах, утворених від власних назв (прізвищ), наприклад, Wolframium.

Xx читається як поєднання [кс]: córtex [кортекс] - кора, axis [аксис] - вісь, xerodérma [ксеродерма] - сухість шкіри. В окремих випадках (між голосними **x** читається як [кз]: exámen [екзамен] - іспит, éxitus [екзітус] – результат, exemplar [екземпляр] - зразок.

Zz в словах грецького походження читається як [з], в словах не грецького походження - як [ц]: zona [зона] - пояс, zygomáticus [зігоматікус] – (скулової) виличний, zea [зеа] - кукурудза, oryza [оріза] - рис; **але**: zíncum [цінкум] - цинк, influénza [інфлуенца] - грип.

§ 3. ПРАВИЛА ВИМОВИ БУКВОСПОЛУЧЕНЬ

У словах грецького походження трапляються сполучення з придиховим **h**: **ch**, **ph**, **rh**, **th**. Такі буквосполучення графічно позначали відповідний звук грецької мови, тоу кожний з цих диграфів вимовляється як один звук: thorax [торакс] – грудна клітина.

Буквосполучення **ch** вимовляється як українське [х]: chamomilla [хамомілла] - ромашка, chenopodium [хеноподіум] - лобода;

ph вимовляється як українське [ф]: phaseolus [фазеолус] - квасоля, phleum [флєум] - тимофіївка;

rh вимовляється як українське [р]: rhizoma [різома] - кореневище, rhizopus [різопус] - ризопус;

th вимовляється як українське [т]: thymus [тімус] - чебрець, anethum [анєтум] - кріп;

sch вимовляється як українське [сх]: schema [схема] – схема, schizandra [схізандра] - лимонник, schoenoplectus [схеноплєктус] - схеноплект.

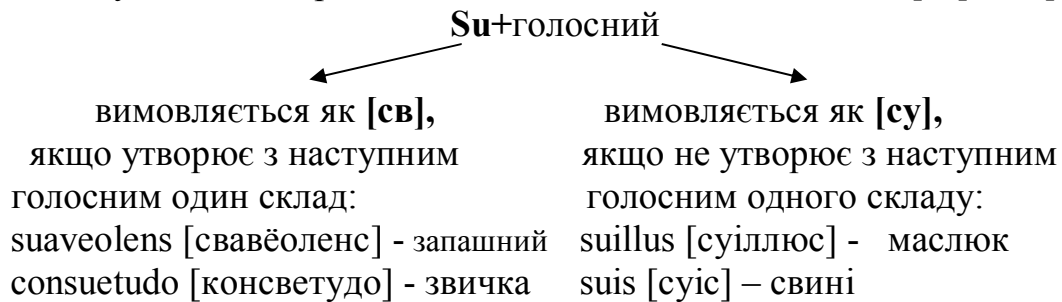
У деяких випадках сполучення **sch** є запозиченням не з грецької, а з інших мов. Як правило, воновикористовується при транслітерації власних назв та назв, що від них походять, для передачі звуків, не властивих латинській мові:

sch - [ш]: ischaemia [ішемія] – місцеве недокрів'я, ischuria [ішурія] – затримка сечі

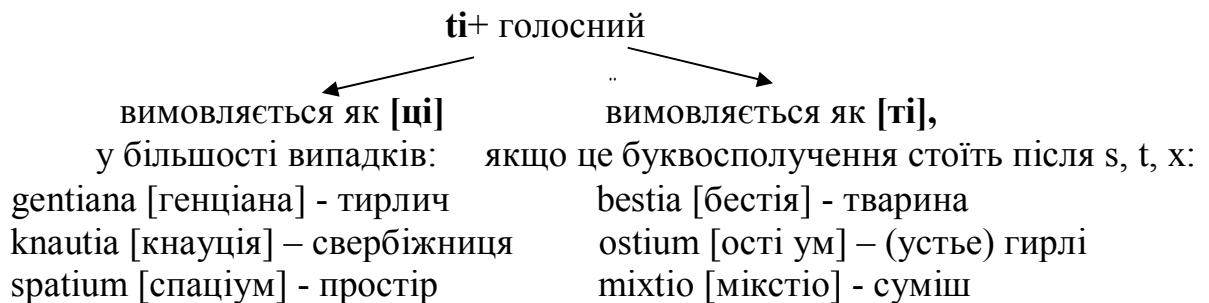
Rumex marschallianus - Щавель Маршаллів;

stsch - [щ]: Stipa syreistschikoana - Ковила Сирейщикова;

sehtsch - [щ]: Scilla mischtschenkoana - Проліска Міщенко;
 Буквосполучення **su** перед голосними може вимовлятися як [св] або [су]:

Буквосполучення **ti** перед голосними може вимовлятися як [ці] або [ті]:

Перед приголосними буквосполучення **ti** завжди вимовляється як [ті]: vitis [вітіс] - винорад, triticum [трітікум] - пшениця.

Питання для самоконтролю

1. Скільки в латинському алфавіті букв, що позначають: а) голосні; б) приголосні?
2. Яка буква, що позначає голосний, має варіативність у читанні?
3. Що таке дифтонг? Наведіть приклади.
4. Як графічно позначаються буквосполучення *ae, oe*, які не є дифтонгами?
5. Як вимовляються букви *c, s, x, z*?
6. Назвіть буквосполучення грецького походження. Як вони вимовляються?
7. Як вимовляються буквосполучення *ngu, su* перед голосним?
8. Як вимовляється буквосполучення *ti* перед голосним та перед приголосними?

ВПРАВИ ДЛЯ ЧИТАННЯ В ГОЛОС

1. Слідкуйте за правилом читання **c**.
 Cáuda - хвіст, cistérna - цистерна, réctus - груди, cécus (caecus)- сліпий, circulus - круг, discus - диск, cruciátus - хрестоподібний, sóllum - шия, clúnis - сидище, sústis - пухир, crus - гомілка, cítis - кожа, sóссух - копчик, grácilis - стрункий, cáncer – рак.
2. Слідкуйте за правильним читанням дифтонгів **ae, oe, au, eu**.
 Laésio - пошкодження, aegrótys - хворий, fóetus - плід, aër - повітря, oedéma - набряк, áurum - золото, cóstae - ребра, áloë - алоє, váсcae - корови, áuris - вухо, díspnóë - віддишка, táurus - бик, aroneurósis - розтягнення м'язів, leukaemía - білокрів'я, haematoroëticus – кровотворний.
3. Поєднання **qu** читається завжди як **кв**. Спочатку прочитайте, а потім запишіть ці слова:

Quercus - дуб, quártus - четвертий, quíntus - п'ятий, quántum - декілька, quadríceps -чотирьоголовий, aequális - рівний, squamósus - лускатий, aquósus - водяний, áqua – вода.

4. Закрипіть правила читання букв **s** і **ss**.

Glóssa - язик, secrétum - виділення, dórsum - спина, frons - лоб, ménsis - місяць, óssa - кості, incisúra - вирізка, vesíca - пузирь, sttéla - зірка, gáster - шлунок, sénsus - почуття, státus - положення mesentérium - брижа, símplex - пристий, vísus – зір.

Зведена таблиця правил читання

Букви	Пояснення	Читаються як українські
i	завжди	і
ae	завжди	е
aë oë	завжди -“-	ае ое
au eu	завжди -“-	ау еу
V W	завжди	в
qu	завжди	кв
j	завжди	й
ph	у грецьких словах	ф
rh rrh th	у грецьких словах	р т
C	перед e, i, y, ae, oe, eu	ц
	перед a, o, u, au, приголосними, в кінці слова	к
S	між голосними, між голосним та m або n	з
	в решті випадків	с
X	між голосними	кз
	в решті випадків	кс
Z	у грецьких словах	з
	у негрецьких словах	ц
ti+	голосна	ци
ch	у грецьких словах	х
ngu	голосна	нгв
su+	а, е	сва, све
sch	в анатомічних термінах	сх
	в клінічних термінах	ш

5. Поєднання **ti** не завжди читається як **ці**, прочитайте за правилом:
 Spátium – простір; míxtio – суміш; tértius – третій; palatínus – піднебінний;
 gústibus – смаками; vítium – вада; cápitis – голови; substántia – речовина; solútio
 – розчин; articulátio – суглоб; léctio – лекція; combústio - опік.
6. Поєднання **su** і **ngu** відрізняються варіативним читанням:
 Suíllis - свинячий; suávis - солодкий; únguis - ніготь; unguéntium - мазь; súis -
 свині; úngula - копито unguícula - нігтик; consuetúdo - звичка.
7. Доведіть, що наступні слова грецького походження. Поясніть їх читання:
 néphros - нирка; thórax - грудна клітка; epíphysis - наріст; núcha - вия; trochánter
 - вертел; hypotonía - знижений тиск; haemorrhágia - кровотеча; ophthálmós - око;
 lárynx - гортань; lympháticus - лімфатичний; ptéryx - крило; sýmphysis -
 зрощення; brónchus - бронх; spóndylos - хребець; achylía - відсутність
 шлункового соку.
8. У наступних словах зверніть увагу на читання **x** і **z**:
 Maxílla - нижня щелепа; rádix - корінь; zygóma - вилиця; zóna - зона, пояс; elixír
 - еліксир; epizoótica - епізоотична; déxter - правий; pléxus soláris - сонячне
 сплетення; petrósus - кам'янистий; zodíacus - зодіак; ápex - верхівка; zínkum -
 цинк; influénza - лихоманка; éxitus letális - летальний наслідок; azygós -
 непарний.
9. Навчіться нашвидку читати багатослівні терміни:
 1. Córpus vértebrae. 2. Fóvea costális, craniális et caudális. 3. Procéssus articuláris
 séu zygaróphysis craniális et caudális. 4. Procéssus accessóries. 5. Spátium
 interarcuále. 6. Fóvea articuláris atlántis. 7. Ápex óssis sácri. 8. Apertúra thorácis,
 craniális et caudális. 9. Fácies articuláris cápitis cóstae. 10. Cartilágo xiphoídea. 11.
 Vértebrae thorácis. 12. Procéssus spinósus. 13. Forámen séu incisúra procéssus
 transversárii. 14. Manúbrium stérni. 15. Fácies articuláris tubérculi cóstae. 16. Cóstae
 vérae séu sternáles et cóstae spúriae séu ásternales. 17. Protuberántia intercornuális.
 18. Márgo ventrális pártis petrósae. 19. Squáma occipitális. 20. Fóssa hypophysíalis.
 21. Sélla túrcica. 22. Fissúra pétrosquamosa et fissúra tympanosquamósa. 23.
 Canáles nervórum petrosórum majórum et minórum. 24. Apertúra extérna canalículi
 cóchleae.

Заняття 2

§ 4. Наголос в латинських словах-термінах

Усне нормативне вживання термінів вимагає дотримання відповідного наголосу. Уникнути помилки в наголосі можна, якщо по-перше, засвоїти слово разом з його правильним наголосом, по-друге, запам'ятати і керуватися наступними основними правилами:

- У латинській мові склади рахують від кінця слова:
 fá-go-ry-rum - гречка, ly-co-per-si-cum - помідор.
 4 3 2 1 5 4 3 2 1
- У латинській мові наголос ніколи не ставиться на перший склад від кінця слова і далі третього складу від кінця слова.

3. У двоскладових словах наголос завжди ставиться на другому складі від кінця слова: beta - буряк, linum - льон.
4. Для того щоб визначити місце наголосу в багатоскладових словах, слід дотримуватися правила другого складу.

Правило другого складу

У багатоскладових словах наголос залежить від кількісної характеристики другого складу від кінця слова. Якщо другий склад від кінця слова довгий, то наголос ставиться на нього, а якщо короткий - то наголос ставиться на третій склад від кінця слова, незалежно від його довготи.

Наприклад: у слові eu-ro-pe-us - *європейський* другий склад від кінця слова довгий (містить дифтонг), тому наголос ставиться на нього. У слові al-li-um - *часник* другий склад від кінця слова короткий (голосний стоїть перед іншим голосним), тому наголос ставиться на третій склад від кінця слова.

5. У двоскладових словах наголос завжди на початковому складі, наприклад: cáput - головка, mínor - малий, psóa - поперек, sórpus - тіло *.
6. У складних словах наголос залежить від довготи або стислості голосного передостаннього (2-го від кінця) складу: якщо він довгий - цей склад ударний, якщо голосний передостаннього складу короткий - наголос на 3-му складі від кінця (рахунок складів ведеться від кінця слова).

NB!* Винятком є окремі грецькі терміни, напр.: azygóс - непарний, mys – myós - м'яз, rhis – rhinós - ніс.

Крім того, слід запам'ятати особливості наголошення деяких кінцевих терміноелементів:

Кінцевий терміноелемент	Приклади
-phyton, -phyta (від герц. <i>phyton</i> -рослина)	hygrophyton - гігрофіт (<i>рослина, пристосована до надмірних умов зволоження</i>)
-mycota, -mycetes (від герц. <i>mykes</i> - гриб)	Equisetophyta - відділ Хвощеподібні Mухомycota - відділ Слизовики
-fer, -fera, -ferum (від лат. <i>fero</i> - несу)	Zygomycetes - клас Зигоміцети fructifer, fera, ferum - плодоносний
-phorus, a, um (від герц. <i>phero</i> - несу)	Cruciferae - родина Хрестоцвіті (букв.: <i>Хрестоносні</i>)
-ptera (від герц. <i>pteron</i> - крило)	anthophorus - квітконосний
-philus, a, um (від герц. <i>phileo</i> - люблю)	phosphorus - фосфор (<i>букв.: той, що несе світло</i>) Lepidoptera - ряд Лускокрилі Diptera - ряд Двокрилі hygrophilus - вологолюбний thermophilus - теплолюбний

Довгі та короткі голосні

У латинській мові голосні розрізняються за довготою вимови: звуки можуть бути довгими або короткими. Довгі звуки вимовляються приблизно вдвічі довше, ніж короткі. На письмі довгота чи короткість звука позначається спеціальними надрядковими знаками, які ставляться над буквою: довгота звука позначається горизонтальною рисою (¯), а короткість - дужкою (˘).

Наприклад: ā - [a:] довгий, а - [a] короткий.

Довгими чи короткими звуки можуть бути за природою або за положенням. Як складотворний елемент можуть виступати лише голосні або дифтонги: у слові стільки складів, скільки голосних або дифтонгів.

Поділ на склади у латинських словах здійснюється:

1. Між двома голосними:

ро-а - тонконіг, ze-а - кукурудза;

2. Між голосним (або дифтонгом) і приголосним:

fa-ba - біб, prag-sox - ранній;

3. Між голосним і групою "muta cum liquida" - сполученням німого

звука *b, p, d, t, c, g* з плавним *r, l* (*br, bl, pr, pi, dr, dl, tr, tl, cr, cl, gr, gu-bra* - червона, ра-трі-а - батьківщина);

4. Всередині групи приголосних:

а) між двома приголосними:

plan-ta - рослина, al-ba - біла;

б) між трьома приголосними перед останнім приголосним (крім сполучень з групою "muta cum liquida"):

func-ti-o - функція, sam-pes-tris - польова.

Залежно від голосного склад, що його містить, також може бути довгим або коротким.

1. *Голосна передостаннього складу читається довго:*

а) перед кількома приголосними, а також перед *x* і *z*, наприклад: glycyrrhiza - солодка, citrullus - кавун, mentha - м'ята, vulgaris - звичайний, processus - відросток, suillus - свинячий, columna - стовп, reflexus - рефлекс, trapèzia - трапеція (від грец. Trapézion - столик, пор.: Рос. трапеза)

Винятки. Не створюють довготи буквосполучення **ch, ph, rh, th**, а також поєднання (проривна плюс плавна – **bl, pl, dl, tl, gl, cl, br, pr, dr, gr, cr**) і деякі інші: stómachus - шлунок, vértebra - хребець, cérebrum - головний мозк.

б) в суфіксах **-al, -ar, -at, -in, -iv, -os, -ur, -ut**. Напар. : nasális - носовий, digitátus - пальцевий, incisívus - різцевий, sutúra - шов, canínus - собачий, fibrósus - волокнистий;

в) дифтонги **au, ae, oe, eu** завжди довгі по природі: amóeba - амеба, perítón(a)éum - очерешина, glut(a)éus - сідничний.

2. *Голосна передостаннього складу читається коротко:*

а) перед іншою голосною, а також перед **h**. Наприклад: ténuis - тонкий, óleum - масло, cutáneous - шкірний;

б) в суфіксах **-ic, -ol, -ul (-cul)**

Особливості наголосу в словах грецького походження

Латинізовані слова грецького походження не завжди підпорядковуються правилам читання латиської мови. Це відноситься перед усім до термінів з закінченням –**ia**, у яких наголос буває або на 2-ому складі (therapia – терапія), або на 3-ому складі з кінця слова (cardia – серце). Різниця в наголосі пояснюється тим, що у першого типу елемент **i** сходить до довгого грецького дифтонга (епсілон+йота), який зберіг сою довготу і в латинській мові.

У термінів на –**ia** з наголосом на третьому складі елемент **i** сходить до грецької голосної **i** (йота). Це, як правило, загально біологічні назви типу *biología* - біологія, *artéria* - артерія, *homología* - відповідність, *sóelia* – порожнина(черевна) і ін. Серед них є і велика група клінічних термінів, які, всупереч правилам, по традиції вживаються з наголосом на другому складі. Ср : χειρουργία – *chirurgía* - хірургія, δυστροφία – *dystrophía* - виснаження, ύποτονία – *hypotonía* – гіпотонія (пониження кров'яного тиску).

Питання для самоконтролю

1. Як графічно позначаються довгота і короткість звука?
2. Як здійснюється складоподіл у латинських словах?
3. У яких випадках голосний, що стоїть перед двома приголосними, є коротким?
4. Назвіть довгі суфікси та наведіть приклади?
5. Назвіть короткі суфікси та наведіть приклади?
6. На які склади падає наголос в латинських термінах?
7. Де ставиться наголос у двоскладових словах?
7. По голосній якого складу визначається наголос у багатоскладовому слові?

ВПРАВИ

1. Навчіться швидко, з правильним наголосом читати двоскладові слова в словниковій формі:

plica, plicae – складка	os, ossis - кістка
ala, alae – крило	cor, cordis - серце
crista, cristae – гребінь	lac, lactis - молоко
costa, costae – ребро	pes, pedis - нога
lingua, linguae – мова	vas, vasis - посудина
locus, loci – місце	cutis, cutis - шкіра
truncus, trunci – тулуб	auris, auris - вухо
sulcus, sulci – жолоб	mens, mentis - розум
ovum, ovi – яйце	quercus, quercus - дуб
colon, coli - ободкова кишка	arcus, arcus - дужка

2. Користуючись кодовою панеллю, визначте наголос в словах:

Орієнтири довготи і короткості голосних 2-го складу					Наголос на		
Голосна перед			Суфікси		Грецькі терміни	2-му складі	3-му складі
другою голосною	декількома приголосними	br, ph, ch, rh, th	довгі	короткі			
1	2	3	4	5	6	7	8

Приклад : 1. suillus – 2, 7.

1. suillus – свинячий 2. squamosus - лускатий 3. cerebrum – мозок 4. lacteus - молочний 5. medulla – спинний мозок 6. scabies - короста 7. substantia – речевина 8. foveola – ямочка 9. clavicula – ключиця 10. palpebra – повік 11. hypertonia - гіпертонія 12. facies - обличчя 13. fractura - перелом 14. caniculus – щеня 15. choledochus – жовчний 16. connexus – з'єднання 17. anterior – передній 18. confluens – стік

3. Навчіться читати терміни зі знаками наголосу:

abdómen - живіт, áditus - вхід, anónymus - безіменний, ásinus - осел, aróphysis - відросток, azygóс - непарний, epíphysis - епіфіз, esóphagus - стравохід, gallína - куриця, hyporhysis - гіпофіз, lámina - пластинка, órbita - очниця, órganon - орган, encéphalon - мозок, oóphoron - яєчник, ophthálmос - око, olecranon – ліктьовий відросток, pylorus - воротар, ómphalus - пупок, intestínum - кишка, intestínus - внутрішній, palátum - небо, thalamus – зоровий бугор, trigeminus - трійчастий, amýgdala – мигдалина.

4. Навчіться читати терміни зі знаками наголосу

órbita — очна ямка; órganon — орган; encéphalon — мозок; oóphoron — яєчник; ophthálmос — око; olecranon — ліктьовий відросток; pylórus — воротар; ómphalus — пупок; intestinum — кишка; intestinus — внутрішній; palátum — піднебіння; thalamus — зоровий бугор; trigéminus — трійчастий; amýgdala — мигдалина.

5. Вправа в читанні анатомічних термінів

1. Regio occipitalis — потилична область. 2. Regio hypochondrica — область підребер'я. 3. Regio umbilicalis — пупкова область. 4. Regio sternoccephalica — грудиноголовна область. 5. Regio hypochondrica dextra — права область підребер'я. 6. Regio oralis et regions labiales superior et inferior — область рота і області верхньої і нижньої губи. 7. Regio abdominis cranialis — краниальна область живота.

6. Перепишіть для запам'ятовування назви органів голови

Caput — голова; os — рот; óculus — око; cranium — череп; labium — губа; rostrum — хоботок; fácies — обличчя; bucca — щока; témpora — виски; frons — лоб; mandíbular — нижня щелепа; dens — зуб; cornu — ріг; maxilla — верхня щелепа; lingua — язик; auris — вухо; nasus — ніс.

Заняття 3

§ 5. ПИТАННЯ ТЕРМІНОТВОРЕННЯ

Поняття термін. Номенклатурне найменування. Термінологія

Термін (від лат. *terminus* – межа, обмежений в своєму значенні) – це може бути окреме слово, напр.: рефлекс, або словосполучення (умовний рефлекс) спеціальної мови.

Номенклатура (від лат. *nomenclatura* – перелік найменувань) – містить перелік предметів, органів, систем органів (відросток, нерв, мускулатура). Вона є частиною термінологічної системи даного знання чи техніки.

Термінологія – це сукупність термінів і номенклатурних найменувань одного професійного середовища. Латинська ветеринарно-медична термінологія складається переважно з номенклатурних найменувань, які поділяються на три основні номенклатурні групи: **анатомо-гістологічну, клінічну і фармацевтичну**.

Латинська ветеринарно-медична термінологія має міжнародний характер і широко проникає в підмови ветеринарії, у тому числі і в українську: *каудальний, ішемія, ветеринарний*.

Про виникнення прикметника «*ветеринарний*» існує кілька версій. Наймовірніше, **veterinarius** [призначений для робочої худоби] утворено від прикметника **veterinus** - *тяглова, в'ючних*, ср: **genus veterium** - *робоча худоба*. Терміни **medicus veterinarius** - *ветеринарний лікар*, **ars veterinaria** або **medicina veterinaria** - зустрічаються в літературі вже в 1 столітті до нашої ери в творі *De Re Rustica*. Л.Ю. Колумелли - римського письменника і агронома.

Способи утворення термінів.

Терміни і номенклатурні назви створюються у зв'язку з практичною необхідністю. Створюючи терміни, вчені прагнуть до того, щоб вони служили не тільки назвою предметів або явищ, а й однозначно відображали їх основну сутність, бо термін повинен не тільки називати, а й певним чином пояснювати те, що пояснюється.

Основними способами утворення термінів є:

1. **Семантичний** (від грец. *Semantikos* – пояснювальний) - образне переосмислення слів загально повсякденної мови. Перетворившись у термін, такі слова пояснюються за схожістю форми або за функцією.

2. **Морфологічний** – утворення нових слів-термінів від існуючих:

- а) шляхом додавання до корня або основи слова префікса або суфікса;
- б) шляхом з'єднання двох чи більше корней або основ в односкладне слово-термін за допомогою чи без з'єднальних елементів -о-, рідше -і-.

3. **Синтаксичний** – утворення термінів-словосполучень з двох чи більше слів.

4. **Субстантивация** – це перехід визначень, виражених прикметниками, дієприкметниками в іменники.

5. *Епонімні терміни* (від грец. *Eponymos* – по імені) включають прізвище, ім'я автора, який відкрив дане явище, або географічне найменування.

6. *Анаграми* (від грец. *ana* – назад, *gramma* – буква) зустрічаються в ботанічній номенклатурі, утворюються шляхом перестановки букв у власних назвах

Склад слова

Більша частина латинських ветеринарно-медичних термінів являє собою похідні або складні слова. Вони утворені на базі обмеженої кількості корневих слів за допомогою відносно невеликого числа терміноутворювальних елементів.

Важливим засобом проникнення в значення невідомої похідної або складного терміна є його аналіз за складом, що полягає в послідовному поділу слова на його значущі частини, з суми яких легко виводиться загальне значення аналізуємого слова. До значущих частин (морфем) слова відносяться:

Корінь (К) або практична основа (О) - незмінна частина слова, яка виражає його загальне значення.

Префікс (П) - уточнює значення похідного слова.

Суфікс (С) - вносить новий відтінок значення в похідне слово і відносить його до певної частини мови, до певного роду, відміни. Тому розрізняють суфікса іменників, прикметників та інших частин мови. Порівняйте наступні похідні терміни, утворені за моделлю П + К + С:

a-ton-ia - атонія

hypo-ton-ia - гіпотонія

hyper-ton-ia - гіпертонія

dys-ton-ia - дистонія

У наведених термінах елементи К (tonos = напруга, тонус) і С (ia = хворий стан), тобто До + С (= стан напруги) однакові. Для розуміння всього терміну залишилося з'ясувати те значення, яке вносить в похідне слово П: **a** - відсутність норми; **hyper** - вище норми; **hypo** - нижче норми; **dys** - порушення норми.

Терміноелементи (ТЕ) - це коріння найчастіше грецьких слів в поєднанні з суфіксом або закінченням (**-ia, -a, -os, -is**). Вони вживаються головним чином в клінічній термінології.

Грецьке слово

logos - слово

algos - біль

Наприклад: neuralgia - невралгія – біль в області певного (означеного) нерва

Терміноелемент

log+ia – наука

alg+ia – біль

Аналіз слова за складом

1. Аналіз похідних слів.

При членуванні похідних слів елементи П, К, С виділяють загальноприйнятими знаками, Ср: **intercostalis** - П + К + С - міжреберний;

subscapularis - П + К + С - підлопаткова;

ectoderma - П + К - зовнішній зародковий листок.

2. Аналіз складних слів

Орієнтиром при членуванні **складних** слів слугують найчастіше всього з'єднувальні елементи - **o** чи **i**. Наприклад: **electrocardiogramma** К-о-ТЕ –

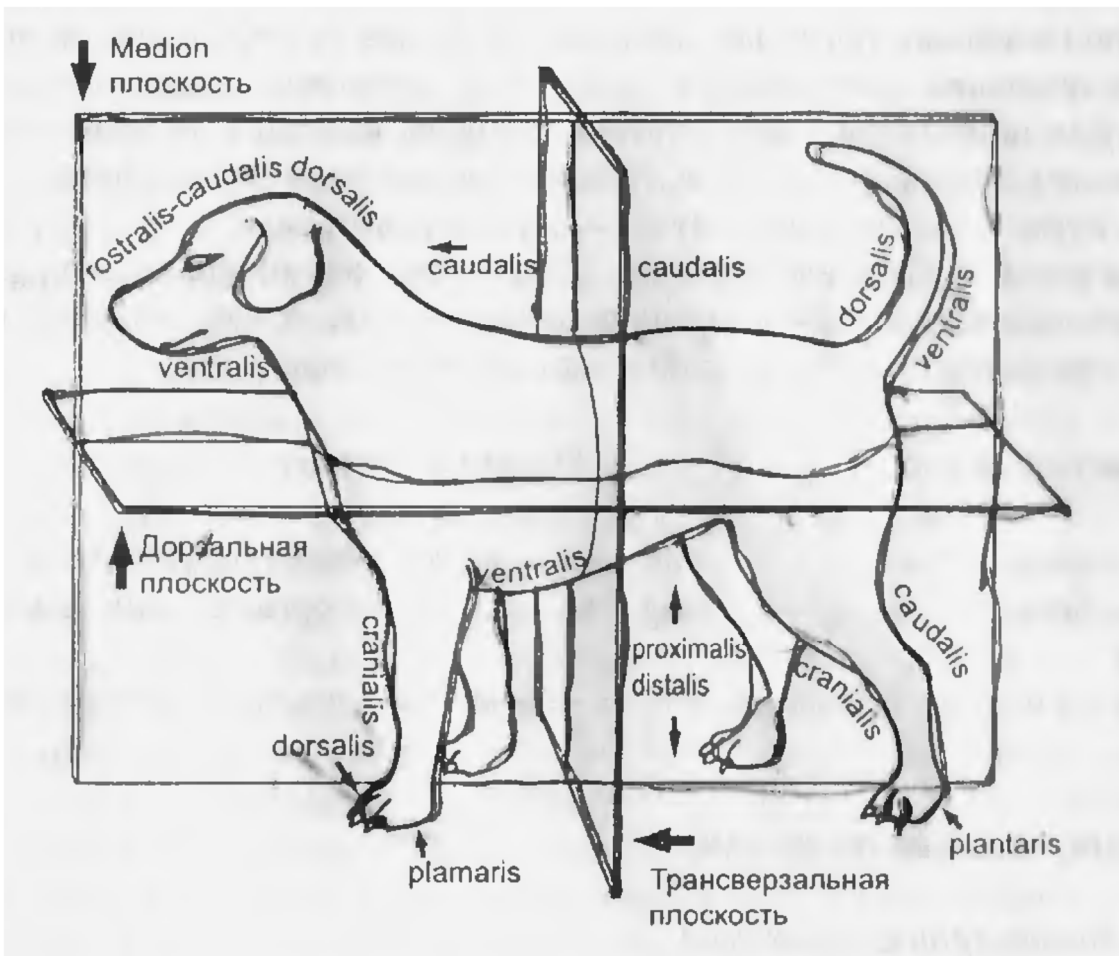
реєстрація ел. струмів діяльності серцевого м'яза;
costovertebralis К-о-К + С - ребернохребетний;
renicaecoduodenalis К-і-К-о-К+С - нирково-сліпокишково-дванадцятипалий;
musculotubarius К-о-К+С – м'язовотрубний;
orbitorotundum К-о-К – очноямковокруглий.

Терміни розташування і напрямку частин тіла

Для точного опису розташування (топографії) органів тіло тварини умовно поділяється на безліч ділянок за допомогою 3-х площин: 1. Серединної (поздовжньої) – *planum medianum*. 2. Поперечної – *planum transversale*. 3. Горизонтальної або дорсальної – *planum dorsale*.

Схеми площин тіла:

- I. Кожна площина має дві протилежні поверхні:
 латеральну (1) – **lateralis**, е – звернену назовні і
- II. Медіальну (2) – **medialis**, е – звернену до середини
 краніальну (3) – **cranialis**, е – передню, в сторону голови і
- III. Каудальну (4) – **caudalis**, е – задню, в сторону хвоста
 дорсальну (5) – **dorsalis**, е – верхню, в сторону спини і
 вентральну (6) – **ventralis**, е – нижню, в сторону живота

Терміни органів голови наступні:

Замість досально- – **superior** – *верхній*, замість краніально- – **anterior** – *передній*.
Замість вентрально- – **interior** – *нижній*, замість каудально- – **posterior** – *задній*;
рострально- – **rostralis, e** – *ближче до кінчика носа*.

Щодо кінцівок та інших органів вживаються терміни:

проксимально- – **proximalis, e** – *вгору, до початку органу*; дистально- – **distalis, e** – *вниз, від початку або від центру органу*; краніально- – **cranialis, e** – *до передньої поверхні*; каудально- – **caudalis, e** – *до задньої поверхні*.

В області кисті та спини вживаються:

дорсально- – **dorsalis, e** – *ближче до передньої поверхні кисті*;
пальмарно- – **palmáris, e** – *ближче до ладоні кисті*;
плантарно- – **plantaris, e** (*на стопі*) – *ближче до підошви*.

§ 6. Грецькі корні дублюючі латинські іменники I відміни. Суфікс «- ítis», утворюючи терміни з значенням «запалення»

Латинські іменники I відміни	Грецькі корні-дублери	Загальне значення	Терміни утворенні за допомогою -ítis
córnea, ae	kerat-	роговиця	keratítis кератит
glándula, ae	aden-	залоза	adenítis аденит
lingua, ae	glossa-	язик	glossítis глоссит
mamma, ae	mast-	грудна залоза	mastítis мастит
medúlla, ae	myel-	спинний мозок	myelítis мислит
pálpebral, ae	blephar-	повіка	blepharítis блефарит
vena, ae	phleb-	вена	phlebítis флебит
vagína, ae	colp-	піхва	colpítis кольпит
vértebra, ae	spondyl-	хребет	spondylítis спондиліт
vesica, ae (urinaria)	cyst-	міхур(сечовий)	cystítis цистит
vesica(fellea)	cholecyst-	міхур(жовчний)	cholecystítis холцистит

Завдання. Перепишіть в зошит грецькі корні-дублери. Поясніть значення термінів, утворених від грецьких корнів за допомогою суфікса –ítis.

Прочитайте і запам'ятайте фрази, афоризми, прислів'я.

1. Mala gallína, malum ovum. - Погана куриця, погане яйце.
2. Mala herba cito crescit. - Погана трава швидко росте; поганий приклад заразний.
3. Scientia est potential. - Знання – сила.
4. Vita brevis, ars longa. - Життя коротке, мистецтво (наука) довговічне.
5. Aúroga musis amíca. – Аврора (богиня ранкової зорі) – подруга музам, так як ранкові часи сприятливі для занять наукою, мистецтвом.
6. Invia est in veterinária via sine lingua Latína. – Не має шляху в ветеринарії без латинської мови.
7. Salus rópulí – supréma lex. – Благо народу – вищий закон.

8. Propria manu – власною рукою.
9. Ex témpore – негайно, без підготовки.
10. Differentia específica – специфічна особливість.
11. Persóna (non)grata – (не) бажане лице.
12. Ave! – Здрастуй!
13. Vale (Valéte) – Будь(те) здоров(і), прощай(те).
14. Sáperere aude! – Дерзай бути мудрим!
15. Terra incognita – невідома земля, дещо невідоме.
16. Lapsus linguae – помилка язика, обмовка.
17. Lapsus memóriæ – помилка пам'яті.
18. In córpore - в (повному) складі.
19. Festína lente - поспішай повільно.

Термінологічний мінімум

<p><i>Іменники I відміни</i></p> <p>ala, ae f - крило</p> <p>apertúra, ae f – вхід отвір</p> <p>aqua, ae f -вода</p> <p>capra, ae f -коза</p> <p>cardia, ae f –серце, вхід стравоходу</p> <p>fibra, ae f - волокно</p> <p>fissúra, ae f – щілина, тріщина</p> <p>fovea, ae f - ямка</p> <p>fractúra, ae f - перелом</p> <p>gingíva, ae f - ясна</p> <p>glándula, ae f - залоза</p> <p>glossa, ae f – (грец.) язик</p> <p>herba, ae f - трава</p> <p>incisúra, ae f - вирізка</p> <p>juba, ae f – грива</p> <p>lámina, ae f -пластинка</p> <p>medúlla, ae f – кістковий мозок, спинний, продовгуватий</p> <p>órbita, ae f - очниця</p> <p>planta, ae f -рослина</p> <p>plica, ae f - складка</p> <p>ruptúra, ae f - розрив</p> <p>spina, ae f - хребет, ость</p> <p>squama, ae f – луска</p> <p>sutúra, ae f - шов</p> <p>úngula, ae f - копито</p> <p>vagina, ae f - піхва</p> <p>vacca, ae f - корова</p> <p>vesíca, ae f – міхур</p> <p>víta, ae f – життя</p>	<p><i>Іменники другої (II) відміни</i></p> <p>ásinus, i m – віслук</p> <p>cancer, cri m – рак</p> <p>carpus, i m – зап'ясток</p> <p>fundus, i m -дно</p> <p>lobus, i m - доля</p> <p>locus, i m - місце</p> <p>médiculus, i m - лікар</p> <p>metacárpus, i m – п'ясть</p> <p>morbus, i m - хвороба</p> <p>(o)esófagus, i m (грец.)- стравохід</p> <p>ramus, i m - гілка</p> <p>truncus, i m - ствол</p> <p>bolus, i f – глина, болус-пухка пігулка</p> <p>períodus, i f - період</p> <p>méthodus, i f - метод</p> <p>abomásum, i n - сичуг</p> <p>cavum, i n - порожнина</p> <p>cérebrum, i n – головний мозок</p> <p>colon, i n – ободова кишка</p> <p><i>Прикметники I-II відміни</i></p> <p>cavus, a, um - порожнистий</p> <p>c(a)eccus, a, um - сліпий</p> <p>compósitus, a, um – складний</p> <p>dexter, tra, trum - правий</p> <p>durus, a, um -твердий</p> <p>latus, a, um -широкий</p> <p>líquidus, a, um – рідкий</p> <p>dáctylus, i m(грец.) - палець</p> <p>digitus, i m - палець</p>
---	--

<p><i>Прикметники I віміни</i></p> <p>alba - біла</p> <p>flava (lútea) -жовта</p> <p>longa -довга</p> <p>magna - велика</p> <p>parvaspuria - мала</p> <p>plana - плоска</p> <p>profúnda - глибока</p> <p>próxima - найближча</p> <p>pura - чиста</p> <p>rubra - червона</p> <p>spúria – хибна</p> <p>vera – істина</p>	<p>equus, i m -кінь</p> <p>dorsum, i n – спина</p> <p>encéphalon, i n (<i>грец.</i>)- головний мозок</p> <p>énteron, i n (<i>грец.</i>)- кишка</p> <p>fólium, ii n -листок</p> <p>intestínum, i n -кишка</p> <p>ligaméntum, i n - зв'язка</p> <p>membrum, i n – кінцівка, член</p> <p>omásum, i n – книга(шлунка)</p> <p>óstium, ii n – отвір, гирлі</p> <p>retículum, i n –сіточка, сітка</p> <p>septum, i n - перегородка</p> <p>stratum, i n - шар</p> <p>venénum, i n - отрута</p> <p>virus, i n – отрута, вірус</p> <p>vitrum, i n –скло, склянка</p> <p>longus, a, um - довгий</p> <p>oblíquus, a, um - косий</p> <p>serotínus, a, um – пізній</p> <p>siníster, tra, trum- лівий</p> <p>transvérsus, a, um - поперековий</p> <p>veterináries, a, um – ветеринарний</p>
--	--

Література

1. Гриценко С. П. Латинська мова для студентів – агробіологів : навчальний посібник / С. П. Гриценко, О. Ю. Балалаєва. – Київ : «Ц.Н.Л.», 2006. – 384с.
2. Шибінська Т. А. Латинська мова / Т. А. Шибінська. – Житомир : «Льонок», 2003. – 120с.
3. Закалюжний М. М. Латинська мова : підручник для студентів біологічних спеціальностей вищих навчальних закладів / М. М. Закалюжний. – Київ : Либідь, 2003. – 367с.
4. Литвинов В. В. Латинська мова / В. В. Литвинов, Л. П. Скорина. – Київ : Вища школа, 1990. – 247с.
5. Федак Н.І. Латинська мова : навчальний посібник / Н.І. Федак. – Черкаси, 1998. – 87с.
6. Горелова Л.М. Методичні рекомендації / Л. М. Горелова. – Миколаїв, 2000. – 75с.

Навчальне видання

АНГЛІЙСЬКА МОВА

Методичні рекомендації

Укладач:

Ігнатенко Жанна Валеріївна

Формат 60x84 1/1 6 Ум. друк. арк. 3

Тираж 30 прим. Зам. №

Надруковано у видавничому відділі

Миколаївського національного аграрного університету

54020, м. Миколаїв, вул. Георгія Гонгадзе, 9

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 4490 від 20.02.2013р.